

Toimeentulo, velka, vastikkeellisuus: Huumeita käyttävien asunnottomien nuorten siteet yhteiskuntaan ja sen marginaaleihin

Keiju Vihreäsalo, Anna Leppo & Riikka Perälä

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Abstrakti

Tarkastelemme artikkelissa nuorten marginaaliin ajautumista ja marginaalista yhteiskunnalliseen osallisuuteen siirtymisen haasteellisuutta talouden sekä vaihtosuhteiden näkökulmasta. Aineistomme on asunnottomien huumeriippuvuudesta kärsivien nuorten parissa toteutettu etnografia ja haastattelut, joiden kautta analyysimme keskittyy nuorten toimeentuloon ja velkaantumiseen sekä huumeiden käytön alakulttuurien vastikkeellisen vaihdon marginalisoiviin mekanismeihin. Talouden, vaihdon ja yhteisöön kuulumisen yhteen punoutuminen tekee näkyväksi sosiaalisen siteen hierarkioita, jotka analyysissamme näkyvät heikkona yhteiskunnallisena solidaarisuutena ja marginaalisen position vakiintumisena. Nuorten tilanne tuo esiin rajankäyntiä marginaalisuuden ja ulkopuolisuuden välillä. Nuorten toimeentulon, velkaantumisen ja vastikkeellisten suhteiden tarkastelu tuo esiin, miten talous, vaihto ja sosiaalinen todellisuus limittyvät toisiinsa synnyttäen toisen luokan kansalaisuutta. Yhteiskuntaan kuulumisen kynnykset, joiden matalana pitäminen on nähty elimellisenä osana hyvinvointivaltion projektia, näyttävät nuorten kokemusten valossa korkeilta.

ASIASANAT: nuori, päihderiippuvuus, sosiaalipolitiikka, rikosoikeus, huumeekulttuuri

Johdanto

Huumeita käyttävät nuoret ovat olleet otsikoissa viimevuosina. Vaikka 15–24-vuotiaiden nuorten huumeekokeilut ovat lisääntyneet maltillisesti, huumeiden ongelmakäyttö vakavine haittoineen on kasvanut. Näiden nuorten syrjäytymisestä onkin alettu kantaa huolta. (esim. Jurvanen ym. 2023; Loula 2023; Rönkä ym. 2020; vrt. Sandberg 2015.) Syrjäytymisellä viitataan prosessiin, jossa nuori jää sivuun täysivaltaisesta yhteiskunnan

jäsenyydestä: osattomaksi koulutuksesta, työstä, toimeentulosta, harrastuksista, ihmissuhteista ja yhteiskunnallisesta toiminnasta (Hämäläinen 2008, 13–27; Isola ym. 2017). Käsitteenä syrjäytyminen synnyttää symbolisen ja spatiaalisen rajan yhteiskunnan ja sen marginaalien välille. Se (mieli) kuvittaa kuulumista ja siitä syrjään jäämistä. Raja erottaa meitä heistä ja synnyttää toiseutta. (Helne 2004.) Syrjäytyneitä nuoria koskevaa keskustelua onkin motivoinut pyrkimys saada yhteiskunnan

reunamalla eläviä huono-osaisia nuoria pois marginaalista ja takaisin yhteiskuntaan (vrt. Aaltonen ym. 2015; Juvonen 2014). Artikkelissa tarkastelemme, mitkä tekijät pitävät otsikoiden nuoria sivussa yhteisyydestä ja kuulumisesta kiinnittäen heitä tiukemmin yhteiskunnan marginaaleihin.

Huumeiden ongelmakäyttöön liittyy usein vakavia sosiaalisia ongelmia, kuten rikollisuutta ja asunnottomuutta, sekä vakavia terveys- ja mielenterveysongelmia, jotka tuottavat yhdessä Mary Jeanne Kreekin (2011) äärimmäiseksi marginalisoitumiseksi kuvaaman tilanteen. Huumeiden ongelmakäyttöön myös liittyy muuta väestöä korkeampi ennenaikaisen kuoleman riski. Suomessa suurella osalla huumeita ongelmallisesti käyttävistä terveyshaitat yhdistyvät kasautuneeseen sosiaaliseen huono-osaisuuteen, kuten pitkäikaistyöttömyyteen, asunnottomuuteen, matalaan koulutustasoon ja toimeentulotukiasiakkuuteen (Rönkä 2019; Saari 2015). Huumeiden ongelmakäyttöön liittyy myös heikko taloudellinen tilanne. Esimerkiksi huumeita pistämällä käyttäville suunnattujen terveysneuvontapisteiden asiakkaista pääosa ilmoitti päätoimeentulokseen sosiaaliturvan ja kuudennes huumekaupan tai muun laittoman toiminnan (Laitinen ym. 2017).

Oheisrikollisuus liittyy usein varsinkin huumeiden käytön rahoittamiseen, joka linkittää huumeita käyttävän rikolliseen alakulttuuriin. Edward Prebble ja John Casey (1969) kuvaavat yhteiskuntatieteellisessä huumetutkimuksessa klassikon roolin saaneessa artikkelissaan addiktiiviseen huumeidenkäyttöön liittyvää pakko-tahtista 24/7-elämäntyyliä, jonka keskiössä on huumeiden hankinta ja käytön rahoittaminen pienimuotoisia rikoksia tekemällä. Huumeiden käyttöön liittyvän rikollisen alakulttuurin onkin katsottu olevan merkittävä este yhteiskuntaan integroitumiselle. Samantha Moshier ja kumppanit (2018) nimeävät huumeiden käytön laittomien alakulttuurien keskeisiksi piirteiksi voimakkaat

keskinäiset siteet, joita ylläpitävät varsinkin käytön rikollinen luonne ja siihen liittyvä syrjäytyminen valtavirran (*mainstream*) yhteiskunnasta (ks. myös Perälä 2011).

Onkin tärkeää tarkastella nuorten tilanteita useampien tekijöiden risteysalueella. Analysissa on tärkeää huomioida sekä yhteiskunnan nuoria yhteisyyden piirissä kiinni pitävät tai sen marginaaleihin ajavat käytännöt että valtavirran yhteiskunnasta syrjäytyminen ja elämä siellä.

Tutkimusaineistomme on vuonna 2022 toteutettu etnografia ja haastattelut. Esitämme artikkelissa kolme tutkimuskysymystä, jotka nousivat tutkimusaineiston analyysiprosessissa esiin nuorten yhteiskuntaan kuulumiseen ja marginalisoitumiseen liittyvinä tekijöinä. Ensiksikin kysymme, millainen rooli toimeentulotuella ja sosiaaliturvajärjestelmällä on tutkimiemme nuorten elämässä? Toiseksi, miten nuorten velkaantuminen ja rikosoikeudelliset seuraamukset kietoutuvat yhteen? Kolmanneksi, millainen rooli huumeiden käytön rikollisilla alakulttuureilla on nuorten elämässä erityisesti vaihtosuhteiden näkökulmasta?

Tarkastelemme nuorten marginaalista osallisuuden siirtymisen haasteellisuutta rajatusti talouden ja vaihtosuhteiden näkökulmasta (ks. Bourdieu 2002; Mangán 2023; Mauss 2006; Pyyhtinen 2005; 2014; Simmel 1999). Talous ja vaihtosuhteet nousivat aineistossa esiin yhteisöön ja yhteiskuntaan kuulumisen mekanismeina, joissa keskeistä on myös niissä rakentuvat sosiaaliset siteet. Analysissa tarkastelemme miten kolme tutkimuskysymyksissä mainittua taloudellista järjestelmää – toimeentulo, velkaantuminen ja vastikkeellisuus – tuottavat yhteisvaikutuksia nuorten elämässä ja rakentavat tätä kautta nuorten kuulumista yhteiskunnan marginaaleihin. Tällä tavoin paikkaamme tutkimuksellista aukkoa, joka liittyy huumeita käyttävien nuorten syrjäytymistä syventäviin yhteiskunnallisiin rakenteisiin.

Solidaarisuus ja yhteisön marginaalit

Tuula Helne (2004) on tarkastellut käsitteellisiä eroja syrjäytymisen ja ulossulkemisen välillä. Kun syrjäytyminen viittaa pikemminkin marginaalisuuteen, on ulossulkeminen lähempänä englanninkielistä ilmausta eksklusio (*exclusion*), joka viittaa reunamille sijoittumisen sijaan ulkopuolisuu-teen. Niin marginaalisuus kuin eksklusioikin viittaavat elämään, joka ei mahdu yhteiskunnan sisäpiiriin (*inclusion*). Ne, jotka elävät tämän sisäpiirin ulkopuolella ovat yhteiskunnan "toisia" (etm., 22). Keskustelu huumeita käyttävien nuorten huono-osaisuudesta liittyykin kysymykseen yhteiskunnasta ja siihen kuulumisesta. Pohjoismaissa yhteiskuntaan kuulumisen kysymykset sekä kuulumisen kynnyksen madaltaminen ovat olleet osa hyvinvointivaltion projektia ja pääsy yhteiskunnan järjestelmiin sekä instituutioihin irrottamaton osa sen itseymmärrystä. Sikäli yhteisyyden marginaalit ja syrjäytymisen ilmiö kyseenalaistavat hyvinvointivaltiota ja sen solidaarisuutta. (Eräsaari 2005, 260; Helne 2004, 87–89; Lehto ym. 2022; Urponen 1994.) Arto Laitinen ja Anne Birgitta Pessi (2011) määrittelevät solidaarisuuden käsitteeksi, joka kertoo yhteisöllisyydestä, yhteenkuuluvuudesta, yhteisvastuusta ja oikeudenmukaisuudesta. Käsitteinä solidaarisuus ja marginalisoituminen kuvaavat eri painopistein sitä, ketkä kuuluvat yhteiskuntaan sekä sen ulkokehille, ja miten tuo kuulumisen käytännössä näkyy. Tutkimuksessamme tarkastelemme tätä sosiaaliturvan, rikosoikeuden ja rikollisten alakulttuurien yhteydessä.

Sosiaaliturvalainsäädännössä toteutetaan sosiaalipoliittisia tavoitteita (Julkunen 2006; Lehto ym. 2022). Sosiaalipolitiikan tavoitteisiin kuuluu hyvinvoinnin edistäminen, ongelmien ehkäisy ja ongelmien seurausten hoitaminen ja korvaaminen. Siten sen piiriin kuuluvat myös etuudet, niiden rahoitus ja niiden seurauksena syntyvä yhteisvastuullinen tulontasaus. Laki toimeentulotuesta on

osa sosiaaliturvalainsäädäntöä. Sen tavoitteena on turvata "ihmisarvoisen elämän kannalta vähintään välttämätön toimeentulo" (Laki toimeentulotuesta 1412/1997, §1). Sosiaaliturvalainsäädännössä toteutuva yhteisvastuullisuus sitoo yhteisön jäsenet perustavin ja vastavuoroisin taloudellisin sitein toistensa vaikutuspiiriin synnyttäen keskinäistä riippuvuutta ja luottamusta. (Ewald 2020; Laitinen ym. 2011, 102; Lehto ym. 2022; Lehtonen & Liukko 2010.) Tällaista solidaarisuutta onkin verrattu lahjan antamiseen (Douglas 2006; Lehto ym. 2022, 15).

Rikosoikeus puolestaan on syntynyt historiallisesti yhtä jalkaa yhteiskuntaa ja solidaarisuutta koskevien keskustelujen kanssa (Garland 1990; Linderborg 2014). Rikosoikeus yleiskäsitteenä viittaa poliisiin, syyttäjän, tuomioistuinten ja seuraamusjärjestelmän toimintaan (ks. Linderborg 2014). Rikosoikeuden piirissä otetaan kantaa keinoihin, joilla solidaarisuutta voidaan ylläpitää tilanteissa, joissa rikos yhteisöön kohdistuvana rikkeenä antaa aiheen viranomaiselle määrätä rikoksen tekijälle seuraus. Tämä seuraus sisältää tekijään kohdistuvan moitteen, joka tarkoittaa "kielteisen kokemuksen tai kärsimyksen aiheuttamista" (Yli-Hemminki ym. 2022, 21). David Garland (1990) pitääkin rikosoikeutta pikemminkin sosiaalisena kuin oikeudellisena kysymyksenä, joka kommunikoi yhteiskunnan moraalia, arvoja ja normeja, mutta myös solidaarisuutta, hierarkioita ja rajankäyntiä "meidän" sekä "heidän" välillä (myös Reiman 1984; Wacquant 2009).

Viimeiseksi huumeiden käyttö kytkeytyy artikkelissamme rikollisten alakulttuurien vaihto- ja riippuvuussuhteisiin. Eräsaari (2005, 259) huomioi, että syrjäytymisen kautta uhkaa muodostua "käsittein saavuttamattomissa olevia ja vuorovaikutuksellisesti epämääräisiä rinnakkaismaailmoita". Liian kova kontrolli saattaa työntää esimerkiksi nuoria tällaisiin maailmoihin ja tuottaa haitallisia toimintatapoja (Pekkarinen 2017). Rinnakkaismaailmojen huomioiminen onkin tärkeää,

kun pyritään ymmärtämään nuorten huumeiden ongelmakäytön ja marginalisoitumisen kytköksiä. Huumeekauppaan liittyy vastavuoroisuutta ja lahjan antamisen logiikkaa, jolla pyritään ylläpitämään solidaarisuutta ympäristössä, joka voi olla muuten hyvin raaka ja individualistinen (Masson & Bancroft 2018). Toisaalta vastavuoroisuuden rikkoutuminen sanktioidaan avoimen aggression, uhkailun tai pelottelun keinoin. David Crawford (2021) kuvaakin laittomien huumeiden myynnin ympärille muodostuvia suhteita "epämukavaksi ystävydeksi", jossa huumeita ei "vain" myydä, vaan käytön ja myynnin ympärille muodostuu velvollisuuden ja vastavuoroisuuden verkostoja, jotka voivat olla hyvin tiiviitä.

Tarkastelemalla samanaikaisesti kolmea erilaista talouden ja vaihdon kontekstia seuraamme, miten nuoret liikkuvat yhteiskunnan marginaaleissa kiinnittyen yhteiskuntaan, jääden sen ulkoreunoille tai ajautuen sen lainalaisuuksien kääntöpuolelle. Huomiomme kohteena on vaihdossa syntyvä yhteisö, kiinnittyminen yhteisöön sekä velvoitteet, joita vaihto synnyttää (ks. Bourdieu 2002; Ewald 2020; Garland 1990; Lazzarato 2012; Lehto ym. 2022; Lehtonen & Liukko 2010; Linderborg 2014; Mangan 2023; Mauss 2006; Pyyhäinen 2005; 2014; Robbins 2020; Simmel 1999).

Etnografia, haastattelu ja sisällönanalyysi

Etnografinen kenttätyö ja haastattelut toteutettiin keväällä 2022 Etelä-Suomessa sijaitsevassa kolmannen sektorin ylläpitämässä matalan kynnyksen tukipisteessä. Tukipiste oli suunnattu noin 18–29-vuotiaille asiakkaille, jotka saivat asioida tukipisteessä anonyymisti. Tarjolla oli yösjä, ruokaa, peseytymis- ja pyykinpesumahdollisuus, säilytyslokeroita tavaroille, puhtaita käyttövälineitä, palveluohjausta sekä yhteistyökumppaneiden kautta muun muassa asumiseen liittyvää neuvontaa.

Kirjoittajista Vihreäsalo vietti tukipisteessä kaksi kuukautta, keskimäärin 4 päivää viikossa ja 4–8 tuntia päivässä. Tuona aikana hän keräsi etnografista kenttämuistiinpanoista ja laadullista yksilö- ja ryhmähaastatteluista koostuvan tutkimusaineiston. Osana aineiston keruuta tutkija teki osallistuvaa havainnointia eli osallistui eri tavoin tukipisteen arkeen esimerkiksi laittamalla ruokaa henkilökunnan ja nuorten kanssa. Metodologisenä lähtökohtana oli etnografiseen tutkimusperinteeseen kuuluva osallistuva havainnointi, jossa tutkija osallistuu tutkittavien arkeen pidemmän ajan kuluessa pyrkiessä ymmärtämään heidän näkökulmiaan ja toimintaansa (Hammersley & Atkinson 2019). Perinteisemmistä etnografisista tutkimusasetelmista poiketen havainnointi ja muu aineistonkeruu oli kuitenkin rajattu käsittelemään nuorten palvelujärjestelmäkokemuksia perustuen aikaisemman tutkimuksen havaintoihin näiden kokemusten ongelmallisuudesta (esim. Perälä 2020).

Kenttäpäiväkirjamerkintöjä kertyi yhteensä 30 sivua (12 pt, 1 rv) ja niissä keskitytään marginalisoiviin palvelujärjestelmäkokemuksiin. Tehtyjä havaintoja tutkija kirjasi ylös pääosin tukipisteestä lähdettyään. Nuorten yksilöhaastatteluja tehtiin kuusi kappaletta. Työntekijöille tehtiin kaksi ryhmähaastattelua, joihin osallistui yhteensä viisi ohjaajaa. Haastattelut kestivät noin tunnin. Nuorten epäluottamus yhteiskuntaa ja heidän silmissään sitä edustavia kohtaan oli syvää tehden haastatteluiden saamisen vaikeaksi (vrt. Pekkarinen 2015, 294–299; Virokannas 2020). Monet nuoret olivat erittäin huonokuntoisia, eikä heidän haastattelunsa eettisistä syistä tullut kyseeseen. Kuusi erilaisissa elämäntilanteissa olevaa haastateltavaa nuorta tavoitettiin tukipisteen kautta ohjaajien avustuksella ja he olivat kaikki täysi-ikäisiä. Suurin osa heistä oli miehiä. Tämä kuvaa tukipisteeseen hakeutuvien sukupuolijakaumaa sekä syrjäytymisen sukupuolispesifejä ongelmia, jotka tulevat esiin

tässäkin analyysissa (ks. myös Leppo ym. 2025; Virokannas 2020).

Haastattelut käsittelivät palvelujärjestelmäkokemuksia sekä nykyhetkessä että aiemmin. Haastattelu alkoi tukipisteeseen liittyvillä teemoilla, jonka jälkeen edettiin haastateltavan ehdoilla. Haastattelukehys oli väljä ja sävyllään jutusteleva (vrt. Virokannas 2020). Keskeistä oli saavuttaa ja ylläpitää haastateltavan luottamus (Kuusisto-Arponen 2016, 400–403). Näin haastattelussa painottuivat teemat, joista haastateltava halusi puhua, mutta tutkija ohjasi keskustelua marginalisoiviin palvelujärjestelmäkokemuksiin.

Havainnointimuistiinpanot ja litteroidut haastattelut tallennettiin tekstimuotoon. Analyysissa hyödynnettiin laadullista sisällönanalyysiä, jossa tutkimusaineisto käydään systemaattisesti läpi tutkimuskysymysten ohjaamana ja aineiston koodaamisen ja koodien ryhmittelyn avulla saadaan kokonaiskuva ilmiöstä, jota tutkitaan (Tuomi & Sarajarvi 2018). Analyysin ensimmäisessä vaiheessa koodattiin koko aineisto aineistolähtöisesti eli merkittiin aineistoon manuaalisesti Wordissä koodein tutkimuskysymysten kannalta relevantit kohdat. Analyysin toisessa vaiheessa koodatut kohdat ryhmiteltiin isommiksi kokonaisuuksiksi eli kategorioiksi: palvelujärjestelmät, elämä tukipisteessä, elämä yhteiskunnan harmailla alueilla, äänettömyys ja epäluottamus sekä kategoria "taustatieto/muu". Tässä vaiheessa aineisto tuotiin dialogiin käsitteellisen ja teoreettisen keskustelun kanssa (vrt. Tavory & Timmermans 2014), ja tarkasteltiin lähemmin mainintoja sosiaaliturvasta ja toimeentulosta, rikosoikeudellisista seuraamuksista ja velkaantumisesta sekä huumeidenkäyttäjien alakulttuuriin liittyvästä vastikkeellisuudesta. Tulosluku rakentuu näiden kolmen kategorian tarkemmasta avaamisesta. Tuloksia havainnollistetaan aineistositaattien avulla. Sitaatit on va-

littu siten, että ne tuovat hyvin esiin aineistossa esiintyviä tyypillisiä näkökulmia ja kiteyttävät niitä kiinnostavasti.

Keskeisessä osassa tutkimusta olivat eettiset kysymykset. Tutkimuksen alkaessa tukipisteen seinälle laitettiin tiedote, jossa kerrottiin tutkimuksesta. Lisäksi tutkija esittäytyi nuorille ja kertoi tutkimuksesta paikan päällä sekä kunkin haastattelun aluksi. Nuorille selvitettiin sekä suullisesti että heille annettussa tiedotteessa, että osallistuminen on vapaaehtoista, he voivat keskeyttää haastattelun, kieltää jälkikäteen sen käyttämisen ja heidän anonymiteetistään huolehditaan. Normatiivisten eettisten periaatteiden ja tiedottamisen lisäksi keskeistä oli jatkuva tilannekohtainen eettinen arviointi (ks. Kuusisto-Arponen 2016). Myös aineiston raportoinnissa on käytetty vahvaa eettistä harkintaa (vrt. Pekkarinen 2017), jotta tutkimuksen osallistujat suojattaisiin mahdollisimman hyvin. Henkilöiden ja paikkakuntien nimien lisäksi myös muita yksityiskohtia on tarvittaessa muutettu (vrt. emt.), eikä sitaatteja ole tässä artikkelissa haastateltavien suojaamiseksi merkitty pseudonyymein tai koodein. Lisäksi haasteena oli kirjallisen suostumuksen saaminen haastatteluihin niihin lupautuneilta nuorilta (vrt. Kuusisto-Arponen 2016, 406–407), koska heille anonymiteetin säilyttäminen oli tärkeää. Anonymiteetin turvaamiseksi haastattelua koskeva tietoon perustuva suostumus tallennettiin lomakkeen sijaan haastattelunauhalle.

Esittelemme seuraavaksi analyysin tuloksena syntyneet keskeiset havainnot aineistosta. Aloitamme tulosten tarkastelun sosiaaliturvasta ja toimeentulosta. Tämän jälkeen tarkastelemme rikosoikeutta ja velkaantumista sekä kolmanneksi huumeidenkäytön alakulttuurien omia vaihdon ja vastikkeellisuuden käytäntöjä. Lopuksi palaamme pohtimaan talouden, vaihdon ja kuulumisen kysymyksiä analyysimme valossa.

Sosiaaliturva ja toimeentulo

Toimeentulotuki on viimesijainen taloudellinen tuki, johon on oikeus, jos tulot ja varat eivät riitä elämiseen. Sen tavoitteena on edistää "sosiaalista turvallisuutta ja omatoimista suoriutumista sekä ehkäistä syrjäytymistä ja pitkäaikaista riippuvuutta toimeentulotuesta" (Laki toimeentulotuesta 1412/1997, §2). Vähimmäistoimeentuloa koskevat perusoikeudet on määritelty perustuslaissa ja ne sitovat viranomaisten päätöksentekoa (Julkunen 2006, 192; Lehto ym. 2022). Tukipisteen käytävillä Kela oli kuitenkin huonossa maineessa. Ohessa eräs haastateltu kertoo, ettei ole saanut tukia neljään kuukauteen.

H: Kyl mua [mietityttää] et mä en oo saanu neljään kuukauteen tukia, vaikka mä oon kaikki laput ja liput antanut Kelan viranomaisille. [...] Onhan se vaikeeta ja vittumaista tuolla Kelan jonossa olla ja sitte helposti saattaa olla et hei, mä teen tän myöhemmin ja sitte sitä ei hoidakaan.¹

Haastateltava oli tietoinen siitä, että hänellä on oikeus toimeentulotukeen. "Liput ja laput" toimittamalla hän arvelee tehneensä sen, mikä on asian edistämiseksi hänen vaikutuspiirissään. Sen jälkeen hän oli odottanut päätöstä kuukausia. Sosiaaliturvan minimitasoa koskevaa oikeutta on kuvattu "puhtaaksi lahjaksi" (Lehtonen & Liukko 2011, 132–134; ks. myös Pyyhtinen 2005, 146–149) ilman odotuksia vastavuoroisuudesta. Pyyteetön lahja on kuitenkin pulmallinen, koska sillä on riippuvuussuhteeseen pakottava puoli, joka tekee lahjan saajasta, Olli Pyyhtisen (emt., 146) sanoin, "ikuisesti alamaisen". Näin se sulkee lahjan saajan tasavertaisuuden ulkopuolelle (Douglas 2006, 7; Pyyhtinen 2005, 148–149).

Joel Robbins (2020, 128–151) tarkastelee lahjan vastaanottamisen hetkeä sekä suhdetta, joka siinä syntyy (vrt. Bourdieu 2002, 5–8). Vastään-

ottaminen rinnastuu toiminnan kääntöpuoleksi, "ei-toiminnaksi" (emt., 134). Siitä puuttuu toimitukseen liittyvä moraalinen ja taloudellinen vapaus ja itsenäisyys. Huomio kiinnittyykin nuoren asemaan toimeentulotuen kohteena vailla moraalista ja taloudellista vapautta. Merkillepantavaa on myös se, miten nuori kuvaa kokemustaan (vrt. Bourdieu 2002, 4–6). Solidaarisuus on liitetty oikeudenmukaisuuteen: ketään ei jätetä "oman onnensa nojaan" (Laitinen ym. 2011, 103), koska "kaikkiin vaikuttaa se, mitä yhdelle tapahtuu" (Lehtonen & Liukko 2010, 117). Nuoren kokemus kuitenkin on se, että hän on ollut pitkään Kelan jonossa, ja siellä on "vaikeeta ja vittumaista". Hän ei koe solidaarisuutta, vaan epä mukavuutta ja epätietoisuutta. Sosiaaliturvan solidaarisuuden on katsottu rakentavan sosiaalisia siteitä ja luovan luottamusta ja yhteenkuuluvuutta, mutta vaihto voi myös rajoittaa. Lahja on myös keino vahvistaa arvoja ja normeja, joita vaihdossa neuvotellaan. Lahjan antajalla on valta-asema sen saajaan nähden. (Bourdieu 2002.) Nuoren osaksi jää odottaa niillä ehdoilla, jotka hänelle on annettu. Nuori tuokin esiin kiusauksen astua sosiaaliturvaa koskevan neuvottelun ulkopuolelle – jättää hakematta toimeentulotukea.

Monet tukipisteessä asioivat nuoret eivät osanneet hoitaa omia palveluihin liittyviä asioitaan (ks. Jurvanen ym. 2023, 199–202), vaan saivat siihen apua ohjaajilta. Tätä apua kutsuttiin palveluohjaukseksi. Sosiaaliturvaan perinteisesti liitettyä häpeätahraa (ks. Urponen 1994, 228–232) on pyritty lieventämään selkeyttä ja vapauksia lisäämällä. Vapauden kääntöpuolena on ristiriitainen suhde avun tarpeen syihin (Lehto ym. 2022; Virokannas 2020, 486) ja rakenteellista avun tarpeen "tunnustamattomuutta" (*nonrecognition*, Fraser 1997). Näin myös toimeentulotuen pyrkimys ehkäistä syrjäytymistä (Laki toimeentulotuesta 1412/1997, §2) jää vajaaksi ja asiakkaan itsensä vastuulle. Täten tunnustaminen ja sosiaaliturvaan kuuluva uudelleenjako (*recognition, redistribution*, Fraser 1997)

1 H (haastateltava) & T (tutkija).

kietoutuvat toisiinsa, eikä pääsy sosiaaliturvan piiriin toteudu solidaarisesti. Nuorten tilanne kuten myös siihen johtaneet syyt jäävät näkymättömiin. Kaksi nuorten kanssa työskentelevää ohjaajaa kuvaa Kelan palveluissa havaittua kyvyttömyyttä ymmärtää kokonaiskuvaa, jossa elämänhallinnan puutteet ja toimeentulotuen hakeminen risteävät:

H1: [...] Meiän ihmiset, jotka on sit esimerkiksi asunnottomia tai kärsii piiloasunnottomuudesta tai vaikka olis oma asunto, mutta elämänhallinta on kaoottista tai oikeestaan ei oo elämänhallintaa, niin esimerkiksi puhelimet hävi, kato, varastetaan jatkuvasti, sun henkilöllisyyspaperit hävi, katoaa, varastetaan jatkuvasti. Esimerkiks perustoimeentuloa varten saadaksesi sun pitää toimittaa Kelaan tiliotteet, ja tässä yhteiskunnassa, missä elämme, sä et tiliotteita välttämättä enään saa lainkaan paperiversiona. Kaikki pitäis sähköisesti toimittaa. Sit ku sä et pysty toimittaan niit tiliotteita, niin sit sä et saa sitä perustoimeentulotuen päätöstä, jollei sul o siinä joku ammattilainen tekemässä ja perustelemassa sitä, et minkä takia tää pitää antaa ja minkä takia pitäis nyt kuitenkin saada se vuoden kolmas maksuton [maksusitoumus] niihin henkkareihin, ja minkä takia ei oo tehty rikosilmoitusta tai katoamisilmoitusta kadonneista henkkareista. Et se on tällai-

H2: Ei oo pankkitunnuksia.

H1: Niin. Ja tää kaikki on aika byrokraattista, ja kun meiän ihminen saa sen tiedon, et sulle ei nyt voida maksaa sitä perustoimeentulotukea, koska sä et oo toimittanu siltä ja siltä ajalta tiliotteita, kun ihminen on saanu paljon käännättäviä kokemuksia, niin ei hänellä riitä voimavarat siihen et hän alkaa, no miten tää sit onnistuu, joku muu reitti.

Ohjaajat kuvaavat digitaalisen asiointin vaatimuksen ohessa (vrt. Hyppönen & Ilmarinen 2019, 268–287) erilaisia kynnyksiä (Vanjusov 2022), jotka pitävät nuoria sosiaaliturvan marginaaleissa: elämänhallinnan puuttumisen seurauksena nuorella ei ole puhelinta, henkilötodistusta tai tiliotteita.

Sen sijaan nuoret ovat toistuvasti tilanteissa, joissa heidän tulisi tehdä rikos- tai katoamisilmoituksia kadonneesta henkilöllisyystodistuksesta. Nuorelta vaaditaan myös perusteluja maksusitoumukseen (jälleen) uutta henkilöllisyystodistusta varten. Ilman henkilöllisyystodistusta ja tiliotteita nuori ei saa perustoimeentulotukea, vaan kielteisen päätöksen, jonka seurauksena vähimmäistoi-meentuloa koskevat perusoikeudet eivät toteudu.

Oikeuksien ja vastikkeettomuuden vastaparina on vastuu ja toimintakyky (Dean 2002), joita hakijoilla ei avustettuinakaan ole. Ratkaisujen sijaan painottuu solidaarisuutta performoiva nöyryyttävä byrokraatia (Wacquant 2009, 42, 59). Performanssissa sosiaaliturvan rakenteelliset ongelmat hämärtyvät ja muuttuvat yksilön moraalinen kysymyksiksi. Tutkijat ovatkin todenneet, että hyvinvointivaltion sosiaalisia konteksteja painottavan mallin on lapsuuden ja nuoruudenkin hallinnan kohdalla korvannut riskiänsäilön paikantamisen ja kontrolliin tähtäävä keinovalikoima, jonka keskeinen tavoite on saada hallinnan kohteet ennen kaikkea säätelemään itseään moraalisina toimijoina (ks. Harrikari 2008; Satka 2011).

Haastateltavat jättävät ilmaan, mitä tapahtuu, kun "on saanut paljon käännättäviä kokemuksia", kuten haastateltava yllä kuvasi. Tutkimuksessa esiin tullut toimeentulotuen alikäyttö voikin olla osaltaan merkki järjestelmän ulkopuolisten selviytymisstrategioiden ja "muiden reittien" olemassaolosta (Kuivalainen 2007; Mäki & Autio 2011). Eräs haastateltava kuvaa ulkopuolisuuttaan ja tietämättömyyttään, tässä tapauksessa työttömyyskorvauksen peruspäivärahan osalta, näin:

H: [M]ulle oli iha absurdi ajatus, että työttömyys-tukea voi saada, jos et oo ikinä ollu töissä. Mä kuulin joskus 23–24-vuotiaana varmaa, et mä voisin hakee [ees]

T: Eli sä olit eläny?

H: Huumeitten myymisellä ja tämmösillä. [...]

Rikosoikeus ja velkaantuminen

Kenttätyössä kohdattujen nuorten velkaantumisen taustalla olivat maksamattomat sakot ja vahingonkorvaukset sekä vuokrat. Velkaantumisen yhteys elämään yhteiskunnan reunamilla tuli etnografiajakson aikana esiin toistuvasti, kuten sinä päivänä, kun eräs nuori saapui tukipisteeseen kiihtyneenä. Poliisi oli ottanut häneltä kaupungilla sattuneen onnettomuuden silminnäkijätodistusta varten yhteystiedot. Nuori ajatteli joutuvansa vankilaan, kun "kytät" saavat tietää veloista. Hän halusi "ampua kuulan kalloonsa". Kävi ilmi, että hänellä oli ainakin maksamattomia sakkoja. (Kenttäpäiväkirja.)

Monilla nuorilla oli "haku päällä" eli poliisi periaatteessa etsi heitä. Ohjaajat arvelivat, ettei poliisi hae nuoria tukipisteestä sakon muuntorangaisuksen eli sakkovankeuden takia. Se määrätään sakkoon tuomitulle, jolta sakkoa ei ole saatu perityksi (Rikoslaki 2a. luku, 4 §). Nuoret kuitenkin välttelivät poliisia ja elivät "pakosalla" poliisia vältellen (vrt. *on the run*, Goffman 2014, 23). Poliisilla onkin oikeus ottaa nuori kiinni "tavattaessa" (Pakkokeinolaki 2. luku, 1§). Viranomaisten välttely oli nuorille elämäntapa, joka piti heitä varautuneen etäisyyden päässä myös sellaisista yhteiskunnan palveluista, joista olisi voinut olla heille apua (vrt. Goffman 2014). Monilla nuorilla olikin tiedossa vankeusrangaistuksen suorituspäivä, jota he odottivat, katosivat suorittamaan, tai jota he välttelivät. Kaduille ja tukipisteeseen myös palasi nuoria vankilasta takaisin asunnottomuuteen.

Rikosoikeuden kulmakivenä on viranomaisen tekijälle määräämä rangaistus, joka käytännössä tarkoittaa puuttumista yksilön oikeuksiin, kuten vapauteen ja varallisuuteen (Yli-Hemminki ym. 2022, 21). Koska etnografian aikana kohdatuilla nuorilla ei ole varallisuutta, he sovittivat rangaistuksensa vapauden menetyksenä. Rikoksen sovittamisella periaatteessa lunastetaan yhtei-

sön jäsenyys uudelleen (*reintegration*, Braithwaite 1989), mutta käytännössä ja aineistomme nuorten elämässä todellisuus on monimutkaisempi. Sakon muuntorangaisuudesta suorittavista vangeista yli 60 prosenttia tuomitaan uudesta rikoksesta sakkoon tai muuhun rangaistukseen kolmen vuoden kuluessa vankilasta vapautumisen jälkeen (Laurila ym. 2021; Wuolijoki ym. 2011). Omassakin aineistossamme näkyy, että yhteiskuntaan uudelleenintegroitumisen sijaan nuori joutuu vankilan ja vapauden pyöröviini. Näin velan maksu on pikemminkin jatkuvasti kesken kuin suoritettu (Reiman 1984, 2). John Braithwaite (1989, 103) puhuukin rikosoikeuden stigmatisoivista vaikutuksista sekä käytännöistä, jotka systemaattisesti pitävät tietyn osan väestöstä marginaaleissa ja uusien mahdollisuuksien ulkopuolella. Rutiininomainen vapaudenmenetys kääntää katseen sosiaali- ja kriminaalipolitiikan risteysalueille, jossa sosiaalipoliittiset kysymykset muuntuvat rikosoikeudellisiksi. Tällaista muutosta on nimitetty sosiaalipolitiikan kriminalisoinniksi (ks. Linderborg 2014, 31). Pyöröovissa rakenteelliset syyt hämärtyvät ja niistä tulee yksilön moraaliin liittyviä kysymyksiä. Näin rakenteellisetkin ongelmat yksilöllistyvät, siis muuntuvat yksilön ongelmiksi.

Ohessa haastateltava kertoo velkaantumisestaan:

H: Mä olin, mä jouduin tutkintavankilaan kaheksaks kuukaudeks, ja Kelan pitäis maksaa puolelta vuodelta toi vuokra, ku joutuu istumaan. Ne ei ollu maksanu mulle yhteltäkää kuukaudelta, nii mulle sit jäi aika iso vuokravelka siitä. Mä lensin sit sen takia ulos. [...] Siel se on ja kerää pikkuhiljaa korkoa. Jonkinäkönen maksusitumus siit pitäis tehdä, mut sit siinä on, ku ollu muita elämäntilanteit, nii vähän masentunu siitä ja sit, ku eihä päihdeongelmaa tommosta, nii ei sit oo yksinkertaisesti jaksanu vaa hoitaa koko asiaa, et se on sit jääny sinne taka-alalle.

Nuori oli odottanut Kelan asumistukea, jota tulisi maksaa "kuuden kuukauden ajan vankeusrangaistuksen tai tutkintavankeuden alkamisen alusta" (Kriminaalihuollon tukisäätiö 2023). Näin ei ollut kuitenkaan tapahtunut, ja nuorelle oli jäänyt iso vuokravelka, joka kerää korkoa. Päihitteiden käytön ja velkaantumisen yhteys on merkittävä (vrt. Vaalavuo & Haula 2018) ja tulee esiin myös haastateltavan kertoessa tilanteestaan: asia on jäänyt taka-alalle muiden, yhtä lailla hoitamattomien, ongelmien varjoon. Korvaussummat kasvavat vähitellen ja realistiset odotukset velan maksusta valuvat tyhjiin (vrt. Näkki 2006). Tapahtumaketjun seurauksena nuori oli paitsi velkaantunut, myös asunnoton. Vahingonkorvauksista puolestaan kertoo toinen haastateltava:

H: [...] Esimerkiksi mä täytin 18, ni joku 3 viikkoa sen jälkeen, ne nappas kiinni ja törkee huumausainerikos ja törkee petos yhteisvastuullisesti korvattavaa [melkein] 40 tonnii. Siitä meni ehkä jotain pari kuukautta, ni mulle tuli postissa lappu ulosotto, siinä oli summa 38 781 euroo ja eräpäivä luki vaa heti. Miten 18-vuotias pentu, mistä mä revin 40 000 euroo.

Haastateltava kuvaa yhteisvastuullista korvausta. Velan yhteisvastuu tarkoittaa velkojan oikeutta vaatia koko suorituksen täyttämistä keneltä tahansa velasta yhdessä vastaavalta velalliselta. Suorituksen tehnyt velallinen voi vaatia oman osuutensa ylittävää osaa muilta velallisilta. (Minilex, 2023.)

Haastattelusitaatissa kuvatun täysi-ikäistymistä seuranneen ulosottotiedoksiannon jälkeen haastateltava kertoo ajatelleensa, "et jaaha tää homma pelattu", hänen mahdollisuutensa yhteiskunnan täysivaltaiseen, norminmukaiseen jäsenyyteen oli sulkeutunut (vrt. Braithwaite 1989, 103). Sen sijaan hän piti velkaa "jonnin joutavana". Braithwaite (emt., 14) väittääkin, että torjuttu säilyttää oman-

arvontuntonsa torjumalla heidät, jotka torjuivat hänet. Täten torjuminen on synnyttänyt halun kuulua yhteiskunnan marginaaleihin.

Velkaongelma saattaa syntyä jo 15 vuotta täytäneelle, sillä rikosvastuu alkaa 15-vuotiaana ja 15–17-vuotiaat ovat rajoitetusti oikeustoimikelpoisia. Rikosvastuun ikäraja koskeva keskustelu ei ole ollut Suomessa keskeisessä roolissa, vaikka iän ja syyntakeisuuden suhde on oikeudellisissa käytännöissä vanha ilmiö (Harrikari 2008, 136). Suomessa nuorisorikosoikeutta käsitellään muodollisen rikosoikeuden lähtökohdista, eikä erillistä nuorisorikosoikeusjärjestelmää ole (emt., 135–173; Linderborg 2014, 38). Alaikäisenä (15–17-vuotiaana) saaduilla oikeudellisilla ja taloudellisilla sanktioilla saattaa kuitenkin olla pitkäaikaisia vaikutuksia nuoren elämään (Majamaa & Rantala 2017).

Mauritzio Lazzarato (2012, 29–31) tarkastelee velkaa valtasuhteena, jossa velallisen vapauden parina on velvoite omaksua korvaukseen sopiva elämäntapa. Näin velka liittyy yhteen talouden ja moraalin. Lazzarato väittää, että taloudellisen vaihdon sijaan sosiaalinen side on perusluonteeltaan velkasuhde, joka nimenomaan pyrkii rakentamaan epätasa-arvoista suhdetta velan antajan ja velallisen välille. Velka on kuin takaisinmaksamaton lahja, joka synnyttää valtasuhteen velkojan ja velallisen välille. Koska velka on lupaus tulevaisuuteen sijoittuvasta takaisinmaksusta, tulevat myös aika ja toimijuus määritetyiksi valtasuhteen osina. Velallisen olemassaolo tulee sidotuksi tämän (takaisin)maksukykyyn. Velan kautta velkoja omistaa velallisen valinnanmahdollisuuksia ja toimintakykyä *tulevaisuudessa*. (emt., 33–71.)

Haastatellut nuoret eivät kuitenkaan ole antaneet tulevaisuuteensa liittyvää lupaus omasta tahdostaan, vaan se on osoitettu (vrt. *summoned*, Tavoro 2016) heille rikosoikeuden käytäntöjen mukaisesti. Tulevaisuuden ja nuoruuden teemojen

keskeisyys antaa aihetta tarkastella eksplisiittisesti myös ikää. Haastateltavien rikokset ja velkaantuminen liittyivät poikkeuksetta jo varhain alkaneeseen elämänhallinnan kokonaisvaltaiseen puuttumiseen. Nuorilta puuttui taitoja, joita heille olisi tullut opettaa esimerkiksi lastensuojelulaitoksissa, joissa moni tutkimuksen nuorista oli varttunut aikuiseksi (ks. Jurvanen ym. 2023, 199–202). He olivat olleet dialogisen, itsenäisyyteen ohjaavan ja toimintakykyä vahvistavan, kasvatuksen (Värri 2004) reunoilla ja sen sijaan kurin ja kontrollin kohteita (Vihreäsalo 2025). Nuorten tilanne herättääkin kysymyksen häiriöistä sukupolvisopimuksessa (Pöyhönen 2011): lakisääteinen lapsuuden suoja on jäänyt toteutumatta (Vihreäsalo 2025) ja taidot, joiden olisi tullut välittyä sukupolvelta toiselle ovat jääneet saamatta. Nuoret siirtyvät nuoruuden liminaalitalasta (James & Prout 2015) juridiseen vastuuseen ilman, että he ovat saaneet sukupolvisopimuksen pohjalta tarvittavia kansalaisuustaitoja. Taitojen kartuttaminen on jäänyt nuoren itsensä vastuulle. Täten vastuuta ja elämänhallintaa korostava rationaliteetti ulottuu myös alaikäisiin sekä alaikäisyyden ja täysi-ikäisyyden rajapinnoille. "Syrjäytymisen järki" (Sandberg 2015) peittääkin alleen rakenteita, jotka ovat jo varhain jättäneet lapsia ja nuoria marginaaleihin (ks. Vihreäsalo 2025). Rakenteellisen marginalisoinnin seuraukset jäävät kuitenkin nuorten kannettavaksi. Näin sosiaalipolitiikan ja rikosoikeuden rajapinnoille voidaan paikantaa sukupolvien välinen jännite, jossa alaikäisen haavoittuvuus on huomioitu erityisen heikosti, ja vastaavasti edellisen sukupolven kasvatusvastuu on hämärtnyt. (Vihreäsalo 2025.) Sosiaalipolitiikan epäonnistuminen siirtyi rikosoikeudelliseksi vastuuksi, jota nuoret kantavat harteillaan.

Kasvatuksen ja suojan sijaan nuoret olivat pelinappuloita aikuisten rikoksissa. Eräs haastateltava kertoo, miten "linnavenkulat" laittoivat nuoremmat rikosvastuun ikärajan perusteella tekemään

puolestaan asioita. Haastateltu oli alaikäisenä ajanut "ilman korttia" naapurikaupunkiin ja kuullut jälkeenpäin, "et sieltä tuli kolme kiloo piriä mukana ja mä en tienny ollenkaan tästä asiasta sillo". Hän jatkaa:

Mun mielest ne ihmiset on käyny sen keskustelun suunnilleen silleen, et: "Laitetaan toi juniori vittu ajamaan, et vittu kylhän se vittu sehä vittu saa syyt niskoille. Se on alaikäne, nii eihän lusi mitää." Nii eihän se lusi mitään, mut eihän se just vittu. Se on aika tärkeässä iässä, kriittisessä iässä, mihin vitun suuntaan se lähtee. Ja lähin mä kuitenkin siltiki väärään suuntaan.

Rikollinen alakulttuuri ja vastikkeellisuus

Velkaa ei kerry ainoastaan rikosoikeuden kautta, vaan myös huumeiden käytön alakulttuurin omat käytännöt velvoittavat toimimaan sille ominaisiin säännöihin ja kerryttävät toisenlaisiin lainalaisuuksiin määrittyvää taakkaa. Näin sosiaaliturvaan liittyvät käännyttävät kokemukset, hallitsematon velkaantuminen rikosoikeudellisine seuraamuksineen sekä alakulttuurien omat velkomisen ja vastikkeellisuuden käytännöt limittyvät toisiinsa.

Haastateltava kuvaa, miten "sä et voi tehdä yhtään mitään viranomaisten kanssa, piste". Viranomaisilta ei penätä oikeuksia, koska "sä jäät kakko-seks". Oikeudet ovat muodollisuuksia, jotka eivät kaikille toteudu. Braithwaite (1989) väittääkin, että stigmatisoivat yhteiskunnalliset rakenteet aikaansaavat hakeutumista rikollisiin alakulttuureihin. Haalea solidaarisuus ja viranomaisepäluulo synnyttävät tiloja etsiä lojaliteetit ja vaihtosuhteet toisaalta, vaikka nekään eivät ole riskejä vailla –päinvastoin. Niillä on omat keinonsa sitoa osaksi vastavuoroisuutta (vrt. Moshier ym. 2018). Eräs haastateltu nuori kertoo, että "alamaailman seuraamukset on aina paljon kovempia ku yhteiskunnan seuraamukset". Viranomaisten kanssa

jää kakkoseksi, mutta "alamaailman" kanssa toimintasäde on vieläkin rajoitetumpi. Tutkija kysyy, mitä seuraamukset ovat.

H: Nehä on siis sakoista kuolemaan sitte riippuen, mitä sä oot tehny.

T: Mikä on sakko?

H: Sakko voi olla iha rahallinen sakko.

T: Alamaailman?

H: Nii, [...] esimerkiks vankilassa ku oltii, [...] pidettiin [kongin] käräjää, elikkä joku jätkä tulee vankilaan, se on tehny jotai, joko on vasikoinu jonku tai ei tarvii ees vasikoida, puhunu jolleki jotai, mitä ei sais puhuu, on velkaa. Sit katotaan, mitä se on tehny, se käsitellään siellä ja sit katotaan seuraamukset, mitkä ne o.

T: Eli keskenää.

H: Joo siis ne, joilla o valtaa, ne keskenää miettii, et mitä sen kans tehää.

Alamaailmassakin on voinut kertyä "velkaa", jonka suorittamiseen alamaailma velvoittaa (vrt. Näkki 2006). Käräjät voivat laittaa "siivoomaan kaikkien sellit" tai voidaan vaikkapa "lyödä" "kymppitonnin sakko". Näin rahan rinnalla vaihdon välineenä liikkuu myös muunlaisia vastikkeita, kuten palveluksia – tai elämä ja kuolema, kuten haastateltava mainitsee (vrt. Pyyhtinen 2014; Sherry 1983). Ohessa yksi haastateltavista korjaa käsityksiä alamaailmasta:

H: Kyllä siellä on niin kovat- [aina] sitä kuvitella, että alamaailma ois jotenki vapauttaja, saa tehdä mitä halua, paskanmarjat, siellä on tosi tiukat säännöt ja se kulttuuri pitää kyl kii.

Alamaailma pitää kiinni ja sulkee sisäänsä. Yksi haastatelluista erottelee "oikean rikollisuuden" ja "sekakäyttäjät", joita voisi verrata "sellasee mummon ja papan kioskiin ja osakeyhtiö sillee, se on ihan toinen maailma". Jotkut eivät pärjää yhteiskunnassa, mutta eivät myöskään kaduilla. Jos nämä kaksi maailmaa kohtaavat, kioski ja

osakeyhtiö, se tapahtuu "jonku välikäden kautta". Velkomisella on keskinäisiä hierarkioita, joiden seurauksena hierarkian ylimmät ja alimmat portaavat eivät kohtaa toisiaan: "et kyllä ne on sitte ne velat sinne väliportaisii, jotka on taas eteenpäin". (vrt. Moshier ym. 2018.) Tässä väkivaltaisessa ja hierarkkisessa järjestelmässä päihderiippuvaiset ja asunnottomat nuoret kuuluivat hierarkian alimmalle portaalle.

Myös ohjaajat kertovat, että "huumemaailmassa ei [...] esiinny vastikkeetonta hyväntahtoisuutta. Kaikki hyvän tahdon osoitukset ovat jollain tavoin vastikkeellisia." (Kenttäpäiväkirja.) Tutkija kysyy mitä ohjaajat tarkoittavat vastikkeellisuudella:

Vapaudenriistoa, asunnossa vankina pitämistä velkoja vastaan. Laitetaan kaulaan piikkipanta, niin kuin koiralle, nöyrytetään. Monta päivää saatetaan pitää jossain asunnossa. Kauheimmat asiat saatetaan kuvata, ja jakaa [netissä]. (Kenttäpäiväkirja.)

Kenttäpäiväkirjamerkinnässä kuvatut vaihdon tilanteet liittyvät huumekauppoihin ja niihin liittyviin velkoihin. Tehdyt kaupat maksetaan tavalla tai toisella. Myös rikollisten alakulttuurin piirteitä voikin tarkastella lahjan teorioita hyödyntäen (Maus 2006; Pyyhtinen 2005; 2014, Sherry 1983). Lahja houkuttelee ja kutsuu sitoutumaan vaihtoon. Se sitoo vastaanottajaa ja pakottaa vastavuoroisuuteen. (Pyyhtinen 2014; Sherry 1983, 157–164.)

Vastikkeellista vaihtoa on myös seksityö. Ohjaajat kuvaavat esimerkkinä kahden päivän suhdetta, jonka aikana "mies tarjoaa kaiken, sitten vaaditaan maksua" (Kenttäpäiväkirja). Tutkija kysyy, onko tämä yleistä. Ohjaaja vastaa:

H: [...] On niitä tilanteita missä, useimmiten nainen, on ajautunu ihmissuhteeseen, missä on päädytty tilanteeseen, missä joko tää nainen on ekaks niin sanotusti saanu ilmatteeks aineita tältä usein

mieheltä, ja sit on tullu tilanne että pitäis alkaa maksamaan, ja tällä naisella ei ole taloudellisia resursseja maksaa niitä, et se perustoimeentulo, 504 eurolla kuukaudessa, niin eihän sillä rahalla huumeita käytetä [naurahtaa], et se on yks viikonloppu ku ne rahat on käytetty. Sit usein käy niin et ei ole muita vaihtoehtoja. Sut voidaan pikkuhiljaa johdattaa seksityön äärelle tai sut voidaan suoraan pakottaa siihen kertaheitolla. Esiintyy myös aika paljon semmosta, et ollaan parisuhteessa, missä nainen hyvää hyvyttään ajautuu myymään omaa ruumistaan, jotta saadaan yhteisesti hommattua huumeita. Toki se mies tekee sitten jotain, mitä hänkin tuo siihen parisuhteeseen, jotain kautta jotain taloudellista resurssia tai hänellä, jos on nuoresta naisesta kyse, niin tämmöses tilantees on kyse siitä, et tää nuori nainen ei tunne henkilöitä, joilta hän saisi niitä huumeita esimerkiksi edullisempaan hintaan. Niin täs on tämmönen, karusti sanottuna hyötysuhde molemmin puoleinen, mut kumpi maksaa suuremman laskun niin jokainen voi päätellä sen sitte itse.

Haastateltava tuo esiin sukupuolen erityisen haavoittavuuden ja sukupuolittuneita valta-asetelmia päihderiippuvuuden värittämissä maailmassa. Ohjaajat puhuivatkin kahvipöydässä ja käytävillä usein sukupuoleen liittyvästä haavoittuvuudesta kirjaimellisesti kuiskaten. Päihderiippuvaisen naisten asema on äärimmäisen huono. (vrt. Leppo ym. 2025; Virokannas 2020.) Naiset ovat vaihdon valuuttaa (vrt. Pyyhtinen 2014, 109–110). Ohjaajien mukaan erityisen huonossa asemassa ovat ne naiset, jotka ovat kokonaan – päihteidenkin leimaaman – parisuhteen ulkopuolella. Juuri naiset ovat vaikeasti autettavissa. Päihderiippuvuus vie heidät miehiä todennäköisemmin avun ulkopuolelle ja yksityisiin asuntoihin hyväksikäytettäviksi. Myös asunnottomien tukipisteiden tilat ovat naisille erityisen turvattomia. Useimmin juuri naisten tilanteita kuvataankin (kuiskaten) vapaudenriistona. (Kenttäpäiväkirja.) Vaihdon valuuttaa eivät ole ainoastaan raha ja vapaus, vaan

myös kehot ja koskemattomuus. Alamaailman vastikkeellisuus kiertyy takaisin velkaantumiseen ja kurjuuden kertaantumiseen. Ohjaaja jatkaa:

H: Ja sitte usein käy sit niin näitten nuorten naisten kohdalla, se parisuhde päättyy ja naiselta esimerkiksi lähtee asunto alta. Voi olla et se asunto, mis on yhdessä asuttu, on sen miehen nimissä, tai omasta asunnosta on jääny vuokria maksamatta, tai sitä on käytetty rikosten tekovälineenä sitä asuntoa ja saa hädön. Nainen päätyy kadulle ja sit hän päätyy seksityöhön kadulle. Se on usein se polku sit näissä asioissa.

Ohjaajat arvioivat, että mahdollinen irtautuminen hyväksikäytön kierteestä voi tapahtua pääsemällä solidaarisuuden piiriin.

H: Se on yleensä pitkä prosessi, mikä vaatii sen, et ensinnäkin muodostuu luottamuksellinen suhde joihinkin työntekijöihin, ja että sä esimerkiksi alat saamaan niitä päihdehuollon palveluita mitä sä tarvit, et sit sä et enää ole niin riippuvainen sen yhden tai muutaman henkilön, isoissa lainausmerkeissä "hyväntahtoisuudesta". [...] Esimerkiks se, että sä pääset vaik opioidikorvaushoitoon ja sä et enään joudu harjottamaan vastentahtoisesti tai sun ruumista ei vastoin sun tahtoa myydä toisille ihmisille pilkkahintaan, niin se jo auttaa sua etenemään siinä prosessissa–

Velka- ja vastikkeellisuuskierteestä selviämiseen tarvittaisiin solidaarista yhteisöä, jonka jäsenenä on oikeutettu apuun ja tukeen. Toisaalta nimenomaan eskaloituva marginaalisuus pitää nuoria välitilassa, jossa nuoren toimintakyky on monin eri tavoin kaventunut. Mahdollisuus siirtyä alamaailmasta pois on huonosti hänen käsissään (vrt. Näkki 2006) tai jopa hänen vaikutuspiirinsä ulkopuolella. Syrjäytyneisyys on syvään juurtunutta ulkopuolisuutta ja välttämättömyyttä etsiä selviytymisen keinoja vaihtoehtoisin, yhteiskunnallisen moraalien ulkopuolisin keinoin (Mäki & Autio 2011).

Johtopäätökset

Tarkastelimme samanaikaisesti talouden, vaihdon ja kuulumisen sidoksia sosiaaliturvan, rikosoikeuden ja huumeiden käytön alakulttuurien kontekstissa. Nuorten toimeentulon, velkaantumisen ja vastikkeellisten suhteiden tarkastelu tuo esiin, miten talous, vaihto ja sosiaalinen todellisuus liittyy toisiinsa synnyttäen toisen luokan kansalaisuutta. Nuorten tilanne, jota voi kuvata äärimmäiseksi marginalisoitumiseksi (Kreek 2011), ei synny ainoastaan yhdellä talouden ja vaihdon osa-alueella, vaan niiden yhteisvaikutuksesta.

Sosiaaliturvalainsäädännön ja solidaarisuuden tarkastelu vaihtona ja lahjana (Lehtonen & Liukko 2011) tuo esiin vuorovaikutusta, jossa osapuolten välisiä suhteita määritellään. Kyse on myös valtasuhteesta. Lahjan antajalla on sen saajaa suurempi valta vaikuttaa arvoihin ja normeihin (Bourdieu 2002) ja siihen, minkälainen eriarvoisuus voi olla näkyvää ja tunnustettua (Fraser 1997). Sosiaaliturvan solidaarisuus peittääkin alleen rakenteellista eriarvoisuutta: nuorten tilanteet, niihin johtaneet syyt sekä tämänhetkiset tarpeet jäävät näkymättömiin. Nuorten toimeentuloa tarkasteltaessa ilmi tulikin ratkaisujen ja tuen sijaan solidaarisuutta performoiva nöyryyttävä byrokratia (Wacquant 2009, 59), joka pakottaa todistelemaan toimintakykyä, jota nuorella ei ole. Performanssissa rakenteellisista ongelmista tulee yksilön moraalinen kysymys. Täten performanssi tuo näkyviin yhteiskunnan täysivaltaiseen jäsenyyteen liittyviä odotuksia, kuten myös syrjäytyneen nuoren oikeuksien ja velvollisuuksien umpisolmun (vrt. Sandberg 2015).

Rakenteellisten ongelmien yksilöllistäminen toistuu velkaantumisen yhteydessä. Velka, "takaisinmaksamaton lahja", luo valtasuhteen velkojan ja velallisen välille sitoen velallisen tulevaisuuden tämän maksukykyyn (Lazzarato 2012, 57–61). Velkaantuminen ja vankilakierre pitävätkin nuoren vaihtoehdot vähäisinä. Kun velkaantumista ja rikosoikeutta koskevat havainnot yhdistetään

nuorten ikään, piirtyy esiin aikajana tästä hetkestä taaksepäin menneeseen ja eteenpäin tulevaan. Näkyväksi tulevat yhtäältä sukupolvien välisen solidaarisuuden puuttuminen ja sosiaalipoliittikan lapsuuden ja nuoruuden suojeluun liittyvien tavoitteiden varhainen pettäminen ja toisaalta rikosoikeudellinen velvoittavuus ja tulevaisuus pyöröovissa. Näiden välillä on jännite: nuoret ovat jääneet vaille lapsuuden suojaa ja siihen kuuluvaa ohjausta ja kasvatusta (Vihreäsalo 2025). Vastuu omasta tilanteesta on odottanut täysi-ikäisyyden rajapyykkiä, jolloin se siirtyy edeltävältä sukupolvelta heille itselleen (emt.). Näin nuoret vastaavat myös sukupolvien välisen solidaarisuuden puutteesta ja sosiaalipoliittikan epäonnistumisesta. Pyrkimys kuulumisen vahvistamiseen ja alaikäisen suojeluun on jo alun alkaenkin ollut ristiriitaista ja polarisoitunutta. (emt.) Nuoren tulevaisuuteen liittyvä potentiaali jää lunastamatta. Sosiaaliturvaa ja rikosoikeutta voidaankin tarkastella osana samaa rankaisun ja paternalismin käytäntöä, joka pyrkii vastuun yksilöllistämiseen ja marginaalisuuden kriminalisointiin (Wacquant 2009). Syrjäytyminen moraalisenä ongelmana peittää alleen niin tilanteeseen johtaneita syitä kuin mahdollisuuden keskustella syrjäytymisestä muutoin, kuin oikeuksien ja velvollisuuksien viitekehyksessä. Syy- ja seuraussuhteet, jotka ovat "kontrollihakuisen" (Satka 2011, 66) lapsuus- ja nuoruuskuvaston reunoilla tai sille kokonaan vieraita jäävät varjoon. Rakenteelliset ongelmat haalistuvat vaikeasti havainnoitaviksi ja huomio kohdistuu siihen, joka on tehty näkyväksi ja nimetty ongelmaksi. Näin näyttääkin, kuin ongelma olisi juuri siellä, minne se on paikannettukin: nuoressa itsessään.

Rikollisten alakulttuurien tarkastelu sosiaaliturvan ja rikosoikeuden rinnalla tekee näkyväksi, miten lannistavat kokemukset ja elämä solidaarisuuden reunamilla synnyttää tiloja etsiä kuulumista "rinnakkaismaailmoista" (Eräsaari 2005, 259; myös Braithwaite 1989). Näin siitäkkin huoli-

matta, että alamaailman ehdoton väkivaltainen vastikkeellisuus kaventaa mahdollisuuksia entisestään. Rikolliset alakulttuurit eivät ainoastaan tarjoa vaihtoehtoa, vaan myös sulkevat sisäänsä.

Sen sijaan, että olisimme asettaneet vastakkain yhteiskunnalliset käytännöt ja rikolliset alakulttuurit, tarkastelimme kolmea talouden ja vaihdon osa-aluetta samanaikaisesti tuoden esiin kosketuspintoja niiden välillä. Näin myös yhteiskunnan marginalisoivat käytännöt ja niiden rooli rikolliisiin alamaailmoihin ajautumisessa sekä näiden eri maailmojen rajapinnat voivat tulla näkyväksi. Eri-laiset talous- ja vaihtosuhteet paljastavat analyysissamme heikkoa yhteiskunnallista solidaarisuutta. Lapsuuden ja nuoruuden kontrollia painottavaan järjestykseen (ks. Harrikari 2008; Satka 2011) solidaarisuus sopii huonosti. Yhteiskuntaan kuulumisen kynnykset, joiden matalana pitäminen on nähty elimellisenä osana hyvinvointivaltion projektia (Eräsaari 2005, 260; Helne 2004, 87–89), näyttävät nuorten kokemusten valossa korkeilta. Onkin syytä tarkastella marginalisoitumisen ilmiötä myös inhimillisistä lähtökohdista. Eriolaisten korkeiden kynnysten väleissä nuoret etsivät selviytymistä ja kuulumista sieltä, missä se heille on mahdollista ja keinoin, joita he osaavat käyttää.

Nuorten tilanteet tuovat esiin inklusion ja solidaarisuuden (Helne 2004), sisälläpitämisen halun ja käytännön, ongelmakohtia sekä rajankäynnin marginaalisuuden ja ulkopuolisuuden välillä. Heidän muodollisten oikeuksiensa ja kokemansa haalean solidaarisuuden välillä (vrt. *politics of belonging ja sense of belonging*, Antonsich 2010) on kohtaamattomuutta: Nuori on muodollisesti sosiaaliturvan solidaarisuuden piirissä, *mutta* sen marginaaleissa. Häntä rangaistaan niin rikosoikeuden kuin alamaailmankin toimesta, *myös* sukupolvien välisen solidaarisuuden puutteista ja sosiaalipolitiikan epäonnistumisesta. Hän on sivuhenkilö juhlapuheissa ja lehtien otsikoissa, jossa häntä halutaan yhteisyyteen, *vaikka* hänen

kokemuksensa viittaavat rakenteelliseen osallisuuden ja mahdollisuuksien rajoittamiseen. Tässä mielessä puhe yhteisyyteen palauttamisesta tuokin mieleen näytöksen, jonka yhteiskunta esittää itselleen. On tärkeää ylläpitää mielikuvaa solidaarisuudesta, jonka piirissä kaikki ovat. Kun mielikuva siitä, että kaikki ovat solidaarisuuden sisäpuolella on voimakas, näyttää kuin ne, jotka jäävät sen marginaaleihin olisivat marginaalisuudesta vastuussa itse.

Kiitokset

Eriytyinen kiitos kaikille haastateltaville sekä etnografian aikana kohdatuille nuorille ja heidän kanssaan työskenteleville ohjaajille. Lämpimät kiitoksemme myös Jyri Luikkolle artikkelikäsitteilytoimintaan saamistamme kommentteista.

Kirjallisuus

- AALTONEN, SANNA, PÄIVI BERG & SALLA IKÄHEIMO. 2015. *Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- ANTONSICH, MARCO. 2010. "Searching for Belonging – An Analytical Framework." *Geography Compass* 4:6, 644–659.
- BOURDIEU, PIERRE. 2002. *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BRAITHWAITE, JOHN. 1989. *Crime, Shame and Reintegration*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CRAWFORD, DAVID. 2021. "Inconvenient Friendship: How Successful Cocaine Dealers Manage Social Obligations." *Economic Anthropology* 8:2, 259–272.
- DEAN, MITCHELL. 2002. "Liberal Government and Authoritarianism." *Economy and Society* 31:1, 37–61.
- DOUGLAS, MARY. 2006. "Pyyteettömiä lahjoja ei ole. Esipuhe." Teoksessa *Lahja*, toim. Marcel Mauss. Helsinki: Tutkijaliitto, 7–23.
- EWALD, FRANCOIS. 2020. *The Birth of Solidarity: The History of the French Welfare State*. Durham: Duke University Press.
- ERÄSAARI, RISTO. 2005. "Inklusio, eksklusio ja integraatio sosiaalipolitiikassa. Kiistakysymysten kartoitusta." *Janus* 13:3, 252–267.
- FRASER, NANCY. 1997. *Justice Interruptus. Critical Reflections on the "Postsocialist" Condition*. New York & London: Routledge.

- GARLAND, DAVID. 1990. *Punishment and Modern Society: A Study in Social Theory*. Chicago: The University of Chicago Press.
- GOFFMAN, ALICE. 2014. *On the Run. Fugitive Life in an American City*. Chicago: The University of Chicago Press.
- HAMMERSLEY, MARTYN & PAUL ATKINSON. 2019. *Ethnography. Principles in Practice*. London: Routledge.
- HARRIKARI, TIMO. 2008. *Riskillä merkityt. Lapset ja nuoret huolen ja puuttumisen politiikassa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- HELNE, TUULA. 2004. "Syrjäytymisen solmut - eli miksi syrjäytymisestä puhuminen on niin hankalaa?" Teoksessa *Seis yhteiskunta - tahdon sisään!*, toim. Tuula Helne, Sakari Hänninen & Jouko Karjalainen. Jyväskylä: SoPhi, 73-110.
- HELNE, TUULA. 2002. "Sisällä, reunalla, ulkona? Kohti relationaalista syrjäytymisen tarkastelua." Teoksessa *Marginaalit ja sosiaalityö*, toim. Kirsi Juhila & Hannele Forsberg & Irene Roivainen. Jyväskylä: Sophi, 20-43.
- HYPPÖNEN, HANNELE & KATJA ILMARINEN. 2019. "Sähköisten sosiaali- ja terveyspalvelujen tarjonta, palvelujen käyttö ja esteet". Teoksessa *Suomalaisten hyvinvointi 2018*, toim. Laura Kestilä & Sakari Karvonen. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 279-290.
- HÄMÄLÄINEN, JUHA. 2008. "Nuorten osallisuus." *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja* 9:1, 13-34.
- ISOLA, ANNA-MARIA, HEIDI KAARTINEN, LARS LEBMANN, RAIJA LÄÄPERI, TAINA SCHNEIDER, SALLA VALTARI & ANNA KETO-TOKOI. 2017. *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- JAMES, ALLISON & ALLAN PROUT. 2015. "Re-Presenting Childhood. Time and Transition in the Study of Childhood". Teoksessa *Constructing and Reconstructing Childhood - Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*, toim. Allison James & Alan Prout. London: Routledge, 202-219.
- JULKUNEN, RAIJA. 2006. *Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu*. Helsinki: Stakes.
- JURVANEN, SUSANNA, KEIJU VIHREÄSALO, ELIISA AHLSTEDT & SOFIA LAINE. 2023. "Nuorten huolta aiheuttava päihteidenkäyttö korona-aikana. Teoksessa *Nuoruus korona-ajan kaupungissa. Tutkimus nuorten vapaa-ajasta, jalkautuvasta nuorisotyöstä ja huolikasaamista 2020-2022*, toim. Sofia Laine. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 189-213.
- JUVONEN, TARJA. 2014. "Kulttuurisesti määrittynyt täytyminen osana nuorten aikuisten toimijuutta." *Nuorisotutkimus* 32:3, 3-16.
- KREEK, MARY JEANNE. 2011. "Extreme Marginalization: Addiction and Other Mental Health Disorders, Stigma, and Imprisonment." *Annals of the New York Academy of Science* 1231:1, 65-72.
- KRIMINAALIHUOLLOON TUKISÄÄTIÖ. 2023. "Asunnon säilyttäminen vankeuden aikana." <https://www.krits.fi/tietoa/tuomio-tulossa/voinko-sailyttaa-asunnon-rangaistusaikana/> (Luettu 8.3.2023.)
- Kuivalainen, Susan. 2007. "Toimeentulotuen alikäytön laajuus ja merkitys." *Yhteiskuntapolitiikka* 72:1, 49-56.
- KUUSISTO-ARPONEN, ANNA-KAISA. 2016. "Myötätunnon politiikka ja tutkimusetiikka Suomeen yksin tulleiden maahanmuuttajanuorten arjen tutkimisessa." *Sosiologia* 53:4, 396-415.
- LAITINEN, ARTO & ANNE BIRGITTA PESSI. 2011. "Moniongelmainen solidaarisuus." Teoksessa *Solidaarisuus*, toim. Arto Laitinen & Anne Birgitta Pessi. Helsinki: Gaudeamus, 7-32.
- LAITINEN, ARTO, ANNE BIRGITTA PESSI & JUHO SAARI. 2011. "Yhteiskuntien solidaarisuus - kolme peruskysymystä." Teoksessa *Solidaarisuus*, toim. Arto Laitinen & Anne Birgitta Pessi. Helsinki: Gaudeamus, 95-108.
- LAITINEN, KRISTIINA, SAARA UHLBÄCK, NIKO ESKELINEN & JUHO SAARI. 2017. *Sumuisten sielujen hyvinvointi. Terveysneuvontapisteiden asiakkaiden hyvinvointi ja palvelujärjestelmään kiinnittyminen*. Helsinki: DIAK.
- LAKI TOIMEENTULOTUESTA 1412/1997.
- LAURILA, TUOMAS, HENRIK LINDERBORG, SASU TYNI, OLLIPEKKA AALTONEN & NOORA LÄHTEENMÄKI. 2021. "Sakon muuntorangaistuksen kuntoutukselliset mahdollisuudet. Tutkimus sakkovangeista ja sakon muuntorangaistuksesta 2010-luvulla." *Yhteiskuntapolitiikka* 86:2, 129-140.
- LAZZARATO, MAURITZIO. 2012. *The Making of the Indebted Man*. Los Angeles: Semiotext(e).
- LEHTO, MARKKU, JYRI LIUKKO & PASI MOISIO. 2022. *Vapauden, tasa-arvon ja solidaarisuuden rajat sosiaalipolitiikan uudessa paradigmassa*. Sosiaaliturvakomitean julkaisuja. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- LEHTONEN, TURO-KIMMO & JYRI LIUKKO. 2010. "Vakuutusolidaarisuuden muodot ja rajat." *Janus* 18:2, 121-136.
- LEHTONEN, TURO-KIMMO & JYRI LIUKKO. 2011. "Minimitasoinen sosiaaliturva ja solidaarisuus." Teoksessa *Solidaarisuus*, toim. Arto Laitinen & Anne Birgitta Pessi. Helsinki: Gaudeamus, 111-131.
- LEPPO ANNA, RIIKKA PERÄLÄ & KEIJU VIHREÄSALO. 2025. Vaaran paikat. Asumisen sukupuolituneet ongelmatilanteet turvattomuuden aiheuttajana ja yhteiskuntaan integroitumisen esteenä rikos- ja päihdetaustaisten naisten elämässä. *Julkaisematon käsikirjoitus*.
- LINDERBORG, HENRIK. 2014. "Rikollisuus sosiaalisena ongelmana rikosoikeudessa kontrollikulttuurin muutoksessa." Teoksessa *Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla*, toim. Henrik Linderborg, Mari Suonio & Tytti Lassila. Helsinki: Rikosseuraamustieteen julkaisuja, 19-46.

- LOULA, PIHLA. 2023. "Yhä useampi nuori kuolee huumeisiin – Otkes alkaa tutkia kuolemia." *Helsingin Sanomat* 2.1.2023. <https://www.hs.fi/suomi/art-2000009301972.html> (Luettu 10.4.2025.)
- MAJAMAA, KAROLIINA & KATI RANTALA. 2017. "Nuorten velkaongelmat 2000-luvun Suomessa: empiiristä tarkastelua." Teoksessa *Nuoret ja velka -akatemiahankkeen tutkimuskoosteita*, toim. Marja-Leena Niemi. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 19-32.
- MANGAN, PHILIP. 2023. "Supererogation. From Evolution to Revolution in a Maussian Welfare State." *Irish Economic Welfare Policy: Pensions and Ageing*, 1-9.
- MASSON, KIMBERLEY & ANGUS BANCROFT. 2018. "Nice People Doing Shady Things': Drugs and the Morality of Exchange in the Darknet Cryptomarkets." *International Journal of Drug Policy* 58:1, 78-84.
- MAUSS, MARCEL. 2006. *Lahja*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- MINILEX. 2023. "Velallisten yhteisvastuu velasta." <https://www.minilex.fi/a/velallisten-yhteisvastuu-velasta> (Luettu 8.3.2023)
- MOSHIER, SAMANTHA J., KATHRYN MCHUGH, AMANDA W. CALKINS, BRIDGET A. HEARON, ANTHONY J. ROSELLINI, MEARA J. WEITZMAN & MICHAEL, J. OTTO. 2018. "The Role of Perceived Belongingness to a Drug Subculture Among Opioid-Dependent Patients." *Psychology of Addictive Behaviors* 26:4, 812-820.
- MÄKI, SARI & MINNA AUTIO. 2011. "Mistä rahaa elämiseen? Nuoret toimeentulotuen ja pikalainojen välisessä jännitteessä." Teoksessa *Nuorten poliittinen ohjaus – strategista johtamista, kentän kasvavaa yhteistyötä vai latistuvaa osallistumista?* toim. Kari Paakkunainen & Leena Suurpää. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 38-41.
- NÄKKI, PIRJO. 2006. *Vankien velkaantuminen ja yhteiskuntaan integroituminen*. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- PAKKOKEINOLAKI 806/2011.
- PEKKARINEN, ELINA. 2017. "Mä oon ollut tässä asiakirja muiden joukossa.' Koulukodeista aikuistuneiden kokemuksia lastensuojelusta." Teoksessa *Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina*, toim. Sanna Aaltonen & Antti Kivijärvi. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 173-189.
- PEKKARINEN, ELINA. 2015. "Näkymättömiksi suojellut lapset". Teoksessa *Salattu, hävetty, vaiettu – Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä*, toim. Antti Häkkinen & Mikko Salasuo. Tampere: Vastapaino, 264-300.
- PERÄLÄ, JUSSI. 2011. *Miksi lehmät pitää tappaa? Etnografinen tutkimus 2000-luvun alun huumemarkkinoista Helsingissä*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- PERÄLÄ, RIIKKA. 2020. "Sijaishuollon nuoret ja päihteet – mitä voisimme tehdä toisin?" Teoksessa *Palvelu pelaa*, toim. Päivi Berg & Sami Myllyniemi. Helsinki: Nuorisobarometri 2020, 163-168.
- PREBBLE, EDWARD. & JOHN J. CASEY. 1969. "Taking Care of Business – The Heroin User's Life on the Street." *International Journal of the Addictions* 4:1, 1-24.
- PYYHTINEN, OLLI. 2014. *The Gift and It's Paradoxes. Beyond Mauss*. Farnham: Ashgate.
- PYYHTINEN OLLI. 2005. "Lahjan sosiologia – Georg Simmel ja Marcel Mauss." Teoksessa *Kansallinen, eurooppalainen, globaali*, toim. Timo Toivonen, Leena Haanpää & Taru Virtanen. Turku: Turun yliopisto, 133-158.
- PÖYHÖNEN, PÄIVI. 2011. "Sukupuolisopimus solidaarisuuden muotona." Teoksessa *Solidaarisuus*, toim. Arto Laitinen & Anne Birgitta Pessi. Helsinki: Gaudeamus, 109-110.
- RIKOSLAKI 39/1889.
- REIMAN, JEFFREY H. 1984. *The Rich Get Richer and the Poor Get Prison. Ideology, Class, and Criminal Justice*. New York: John Wiley & Sons.
- ROBBINS, JOEL. 2020. *Theology and the Anthropology of Christian Life*. Oxford: Oxford University Press.
- RÖNKÄ, SANNA. 2019. *Huumeiden käyttäjien kuolemat Suomessa: Monimenetelmäinen tutkimus lääkkeellistymisen, sosiaalisen huono-osaisuuden ja huumeiden käyttökotekstien näkökulmasta*. Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja 107. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- RÖNKÄ, SANNA, HENRIKKI BRUMMER-KORVENKONTIO, TEEMU GUNNAR, PEKKA HAKKARAINEN, SANNA KAILANTO, KAROLIINA KARJALAINEN, PIRKKO KRIIKKU, KRISTHINA KUUSSAARI & AIRI PARTANEN. 2020. *Katsaus ajankohtaiseen huumeetilanteeseen. Huumeiden käyttö ja haitat ovat kasvaneet 2000-luvulla merkittävästi*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- SAARI, JUHO. 2015. *Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla*. Helsinki: Gaudeamus.
- SANDBERG, OTSO. 2015. *Hallittu syrjäytyminen – Miten syrjäytymisestä muodostui lähes jokaiseen meistä ulottuva riski?* Tampere: Tampere University Press.
- SATKA, MIRJA. 2011. "Varhainen puuttuminen lapsuuden ja nuoruuden riskien hallinnoimisena." Teoksessa *Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta*, toim. Mirja Satka, Leena Alanen, Timo Harrikari & Elina Pekkarinen. Tampere: Vastapaino.
- SIMMEL, GEORG. 1999. *Pieni sosiologia*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- SHERRY, JOHN. 1983. "Gift Giving in Anthropological Perspective." *Journal of Consumer Research* 10:2, 157-168.
- TAVORY, IDDO. 2016. *Summoned: Identification and Religious Life in a Jewish Neighborhood*. Chicago: University of Chicago Press.
- TAVORY, IDDO & TIMMERMANS, STEFAN. 2014. *Abductive Analysis: Theorizing Qualitative Research*. Chicago: University Press of Chicago.
- TUOMI, JOUNI & ANNELI SARAJÄRVI. 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

- URPONEN, KYÖSTI. 1994. Huoltoyhteiskunnasta hyvinvointivaltioon. Teoksessa *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia*, toim. Jouko Jaakkola, Panu Pulma, Mirja Satka & Kyösti Urponen. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 163–260.
- VAAALAVUO, MARIA & TARU HAULA. 2018. *Nuorten toimeentulotukiasiakkaiden erikoissairaanhoidon, kuntoutuspalveluiden ja lääkkeiden käyttö pääkaupunkiseudulla*. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- VANJUSOV, HEIDI. 2022. *Saatavilla, mutta ei saavutettavissa? Sosiaalioikeudellinen tutkimus päihdepalveluihin pääsystä*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.
- VIHREÄSALO, KEIJU. 2025. "Becoming Invisible – The 'Been' Child and Belonging in the Stories of Marginalised Young People". *Barn – forskning om barn og barndom i Norden* 43:1, 93–109.
- VIROKANNAS, ELINA. 2020. "Treatment Barriers to Social and Health Care Services from the Standpoint of Female Substance Users in Finland." *Journal of Social Service Research* 46:4, 484–495.
- VÄRRI, VELI-MATTI. 2004. *Hyvä kasvatusta – kasvatusta hyvään. Dialogisen kasvatuksen filosofinen tarkastelu erityisesti vanhemmuuden näkökulmasta*. Tampere: Tampere University Press.
- WACQUANT, LOÏC. 2009. *Punishing the Poor. The Neoliberal Government of Social Insecurity*. Durham and London: Duke University Press.
- WUOLIJOKI, TERHI, HEIKKI VARTIAINEN, JORMA AARNIO, VIRPI VON GRUENEWALDT, TOMI LINTONEN, AINO MATTILA, PÄIVI VIITANEN & MATTI JOUKAMAA. 2011. "Sakkovangit ovat vangeista sairaimpia ja huono-osaisimpia." *Suomen lääkärilehti* 44:66, 3301–3306.
- YLI-HEMMINKI, ESKO, SAKARI MELANDER & KIMMO NUOTIO. 2022. "Johdatus rangaistusteorioihin. Miksi rangaista ja millä perusteilla?" Teoksessa *Rikoksen ja rangaistuksen filosofia*, toim. Esko Yli-Hemminki, Sakari Melander & Kimmo Nuotio. Helsinki: Gaudeamus, 21–36.